

KORPORATİV İNFORMASIYA SİSTEMLƏRİNİN AUDİTİ

Alishov T.R.

(BDU, tətbiqi riyaziyyat və kibernetika fakültəsi)

tehran.alishov@gmail.com

***Xülasə:** Təqdim edilən tezisdə korporativ informasiya sistemlərinin auditi, audit növləri, sahələri və s. göstərilmişdir. Korporativ informasiya sistemləri istifadə edilən hər bir sahədə audit prosesinin yenidən qurulmasına və əməliyyatların davam edən incələnməsinə ehtiyac yaranır. IT auditorlarının rolunun zəiflədiyi halda, maliyyə auditorlarının effektiv audit testlərini keçirmələri üçün rolu artır. KİS auditinin uğurlu keçirilməsi üçün müasir və texniki alətlərdən istifadə edilir.*

***Açar sözlər:** Daxili və xarici audit, məlumatların auditi, proseslərin auditi, funksional audit.*

Audit sahəsi müəssisə üçün zəngin resursdur, çünki audit fəaliyyəti idarəetməyə nəzarət işinin adekvatlığını və effektivliyini incələyir və korporativ idarəetmənin bütövlüyünə, risklərin qiymətləndirilməsinə, maliyyə və IT sistemlərinə öz töhfəsini verir.

Audit iki hissəyə ayrılır: daxili və xarici. Daxili audit müstəqil və obyektiv qiymətləndirmə metodu kimi müəyyən edilə bilər. O təkcə əməliyyatları və təşkilatın performansını yaxşılaşdırmır, o cümlədən təşkilatın məqsədlərinə nail olması üçün əlaqəli proseslərin işləməsi üçün şərait yaradır. Daxili audit prosesi KİS-lərin həyata keçirilməsindən sonra başlayır. Ona görə ki, KİS mühitində

sistemə icazəsiz giriş və kompüter fırıldaqçılığı kimi qeyri-adekvat daxili nəzarət problemlərinə səbəb ola bilər. Digər tərəfdən xarici audit təşkilatdan kənar keçirilir. Müəssisələr adətən kənardan mühasibləri xarici auditor xidməti kimi götürürlər. [1]

KİS-lər dəqiq, tam və icazəli məlumat çıxarmalıdır. Kompüter mühitində bu, KİS daxilində olan və əməliyyat sistemi də daxil olmaqla onun işlədiyi mühitin yoxlamalarının kombinasiyası tərəfindən yerinə yetirilir. Yoxlamalar ümumi və tətbiq proqram yoxlamaları olmaqla iki hissəyə bölünür. Ümumi yoxlamalar daha sonra menecment və mühit yoxlamaları olmaqla iki yerə ayrılır. Menecment yoxlamaları təşkilatlarla, onların daxili siyasətləri, prosedurları, planlamaları və s. ilə məşğul olur. Mühit yoxlamaları kompüter mərkəzi və ya kompüter əməliyyat qrupları tərəfindən idarə edilən əməliyyat yoxlamaları və əməliyyat sistemlərinin daxili yoxlamalarıdır.

KİS-lərin audit zamanı auditorlar aşağıdakı sualları verə bilərlər:

- Sistem GAAP (Generally Accepted Accounting Principles) və GAAS (Generally Accepted Auditing Standards) qaydaların uyğun işləyirmi?
- Hesabat çıxarma prosesini qarşılayırmı?
- Danışıqlardan sonra istifadəçi tələbləri yerinə yetirilibmi?
- Sistem informasiyanın bütövlüyünü və məxfiliyini qoruyurmu?
- Sistem icazəli, etibarlı və dəqiq əməliyyatları emal etməyi idarə edirmi?
- Effektiv sistem əməliyyatları və dəstək funksiyaları təmin edilirmi?
- Bütün sistem resursları icazəsiz girişdən və istifadədən mühafizə edilirmi?
- İstifadəçi səlahiyyətləri rol əsaslı girişlə işləyirmi?
- Müəyyən edilmiş vəzifələri olan KİS administratoru varmı?
- Funksionallıq qəbul olunandır? İstifadəçi tələbləri qarşılanırmı? İstifadəçilər razıdırlarmı?
- Biznes ehtiyaclarını qarşılamaq üçün çözümlər və ya əllə həyata keçirilən addımlar varmı?
- Uyğun nəzarət jurnalı və istifadəçi fəaliyyətlərinin incələnməsi varmı?
- İstifadəçilər ixtisaslaşıbmı? Onların tam dokumentasiyası varmı?
- Problemləri artan proses varmı?

KİS mühitində audit keçirmənin xüsusiyyətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilər:

Məlumatların audit

- Fiziki təhlükəsizlik – Məlumatlar üzərində fiziki nəzarətə əmin olmaq.
- Giriş nəzarəti – Sistemə giriş vəzifəyə uyğun tənzimlənməlidir. Məsələn, İnsan resursları işçisi sifarişləri görə, kiçik mühasib biznesin qazanc və itkisinə baxa bilməz.

Proseslərin audit

- Funksional audit – Bura sistemdə olan müxtəlif funksiyaların, bütün proseslərin və ya onların bir hissəsinin yoxlanması və onların həqiqi proseslər ilə müqayisəsi daxildir. Məsələn, satınalma prosesi, satış prosesi, işəgötürmə prosesi və s. Auditor bu prosesləri sistemdə yoxlaya və onları həqiqi proseslərlə müqayisə edə bilər.
- Giriş sahələrinin yoxlanması – Bu, sistemə daxil edilən dəyərlərin təyin edilmiş qaydalara uyğun yoxlanmasıdır. Məsələn, sifariş zamanı məbləğ sahəsi sıfır ola bilməz, məhsul sahəsi boş saxlanıla bilməz. Sahələrin yoxlanması hər bir sahə üzrə ayrıca aparılır [2].

Ədəbiyyat

1. Alexandra Kanellou (Aristotle University of Thessaloniki), Charalambos Spathis (Aristotle University of Thessaloniki) “Auditing in Enterprise Informations Systems: A Synthesis”
2. Board of Studies, The Institute of Chartered Accountants of India) “Enterprise Information Systems”